

ХРОНІКА

ПРО ВІДЗНАЧЕННЯ 100-ЛІТНЬОГО ЮВІЛЕЮ АКАДЕМІКА ЄВГЕНА ЛАЗАРЕНКА

О. Матковський, П. Білоніжка

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Грушевського, 4, 79005 Львів, Україна
E-mail: mineral@franko.lviv.ua*

Євген Костянтинович Лазаренко належить до когорти видатних українських науковців і громадсько-політичних діячів ХХ ст. Він усесвітньо відомий учений у галузі мінералогії, доктор геолого-мінералогічних наук, професор, академік АН УРСР, почесний доктор Honoris causa природничих наук Люблінського університету імені Марії Склодовської-Кюрі, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, дійсний член Товариства мінералогії Чехословацької академії наук, Мінералогічного товариства Великої Британії та Ірландії, почесний член Всесоюзного мінералогічного товариства, Болгарського геологічного товариства, Наукового товариства імені Шевченка, знавець і шанувальник української культури і літератури. Євген Лазаренко багато зробив у галузі генетичної мінералогії. У ній він був послідовним прихильником динамічної концепції академіка В. Вернадського, якому присвячено цей випуск “Мінералогічного збірника” з огляду на 150-річчя від його народження. Своє перше велике узагальнення з генетичної мінералогії “Основы генетической минералогии” (1963) Євген Костянтинович присвятив засновнику генетичної мінералогії, першому президенту Академії наук України Володимиру Івановичу Вернадському з нагоди 100-літнього ювілею.

Народився Євген Лазаренко 26 грудня 1912 р. у м. Харкові в багатодітній сім’ї. У цьому ж місті він здобув середню та вищу освіту, став кандидатом геолого-мінералогічних наук. У його життєвій і творчій біографії виділено чотири головні періоди: харківсько-воронезький, уральський, львівський і київський.

Харківсько-воронезький (університетський) період – це дитинство і юність, шкільні роки, навчання у вищому навчальному закладі та перші спроби наукового пошуку, перші успіхи на ниві педагогічної діяльності й організації навчального процесу.

Уральський (академічний) період охоплює тяжкі роки війни й евакуації, надзвичайно важливі наукові дослідження з мінералогії мідно-цинкових колчеданових родовищ Середнього Уралу.

Львівський (університетсько-академічний) період був часом найактивнішої праці, спрямованої на вирішення важливих науково-педагогічних проблем. У цей час написано перші фундаментальні праці з регіональної та генетичної мінералогії, перші підручники з мінералогії, тоді ж відбулося становлення української мінералогічної школи, розпочато ректорську, культурознавчу, видавничу діяльність. Це період розквіту таланту Євгена

Лазаренка як ученого, педагога, організатора науки й освіти, громадського діяча. Львів став центром мінералогічної думки в Україні, а Львівський університет – центром українського національного відродження. За активної участі Є. Лазаренка відкрито пам'ятники Маркіяну Шашкевичу, Лесі Українці, Іванові Франку.



Учасники урочистої академії, присвяченої 100-річчю від народження академіка Євгена Лазаренка в Актівій залі Львівського національного університету імені Івана Франка (22 грудня 2012 р.). У першому ряді представники Львівської обласної державної адміністрації і керівництво університету на чолі з ректором І. Вакарчуком.

Київський (академічний) період – розширення кола наукових проблем, організація Українського мінералогічного товариства, створення нових фундаментальних праць з регіональної і генетичної мінералогії, перша спроба генетичної класифікації мінералів, формулювання й детальний аналіз головних понять мінералогії, видання першого україномовного мінералогічного словника, активна підготовча робота над давно задуманою монографічною працею з мінералогії України.

Найбільш активними і багатоманітними були два останні періоди життєдіяльності Євгена Лазаренка. Саме тому у Львові і Києві відбулися різноманітні вшанування пам'яті цієї видатної людини.

Першим заходом відзначення 100-літнього ювілею академіка Є. Лазаренка було проведення 19–20 квітня 2012 р. у Києві наукової конференції “Такий різний світ мінералогії”*. Її головний організатор – Національний науково-природничий музей НАН України (ННПМ НАНУ) за участі Інституту геологічних наук НАН України, Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення імені акад. М. П. Семененка НАН України, Державного

*Інформацію про конференцію наведено в “Мінералогічному збірнику” № 62, вип. 1 за 2012 р. (автори О. Матковський, М. Павлунь).

геомологічного центру України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Всеукраїнської громадської організації “Спілка геологів України”, Музею коштовного і декоративного каміння Міністерства фінансів України. До початку роботи форуму на сайті ННПМ НАНУ опубліковано матеріали конференції.



Погашення марки, присвяченої 100-річчю від народження академіка Є. Лазаренка, виконують заступник голови Львівської ОДА І. Гірник, представник “Укрпошти” і ректор університету І. Вакарчук.

Першого дня відбулося відкриття та презентація вітрини “Академік Лазаренко Євген Костянтинович” у залі “Мінералогія” геологічного музею, біля якої виступив з невеликим концертом народний ансамбль “Чумаки”, а також два пленарні засідання, екскурсія в зал “Естетика каменю” геологічного музею і товариська зустріч. Під час презентації вітрини виступили *К. Деревська* (голова Оргкомітету конференції), професори *В. Квасниця*, *О. Матковський*, *В. Павлишин* та ін. Доповіді, виголошені на пленарних засіданнях, стосувалися внеску Є. Лазаренка у розвиток не тільки різних напрямів мінералогії, а й металогенії. Перше пленарне засідання розпочалося з інформації *О. Матковського* з півгодинною демонстрацією кінофільму про круглий стіл “Академік Євген Лазаренко – ректор, учений, громадянин”, який відбувся в рамках заходів, присвячених 350-річчю Львівського національного університету імені Івана Франка 26 грудня 2011 р.

Другий день був присвячений екскурсіям у Музей коштовного і декоративного каміння (м. Володарськ-Волинський Житомирської обл.) та на Корнинське родовище граніту. У Володарську-Волинському учасники конференції побували також на старих відвалах колишньої шахти з видобутку п’єзокварцової сировини й коштовного та декоративного каміння (берил, топаз, моріон, письмовий граніт та ін.), які пов’язані з камер-

ними пегматитами Волинського родовища, що їх свого часу вивчав Є. Лазаренко зі своїми учнями. У музеї зберігаються унікальні, неперевершені за красою і морфологією кристали топазу й берилу, яким присвоєно власні імена, серед них кристал берилу “Академік Євген Лазаренко”.



Зі спогадами про Є. Лазаренка виступає герой України академік І. Юхновський.

Тринадцятого–шістнадцятого вересня 2012 р. відбулися VII наукові читання імені академіка Євгена Лазаренка на тему “Розвиток ідей Є. К. Лазаренка в сучасній мінералогії”*. Їхнім головним організатором був Львівський національний університет імені Івана Франка за участі Інституту геології і геохімії горючих копалин НАН України, Академії наук вищої школи України, Українського мінералогічного товариства, наукового товариства імені Шевченка та Спілки геологів України. Читання проходили на базі спортивно-оздоровчого табору “Карпати” Львівського національного університету імені Івана Франка, відкритого в часи ректорства Євгена Костянтиновича. У їхній роботі взяли участь представники вищих навчальних закладів, наукових установ та виробничих організацій України, Російської Федерації і Польщі, а також доньки Є. Лазаренка – Олена, Оксана і Наталія.

Наукові читання вступним словом відкрив заступник голови Оргкомітету в. о. декана геологічного факультету *В. Фурман*. Привітання учасникам наукових читань від президента Всеросійського мінералогічного товариства РАН Д. Рундквіста і віце-президента Ю. Маріна зачитав заступник голови Оргкомітету *О. Матковський*. Віце-президент

*Інформацію про читання наведено в “Мінералогічному збірнику” № 62, вип. 2 за 2012 р. (автори О. Матковський, П. Білоніжка, Є. Сливко).

Українського мінералогічного товариства Г. Кульчицька передала привітання від президента УМТ В. Квасниці і за дорученням Спілки геологів та УМТ вручила медаль академіка Є. Лазаренка професору Б. Пирогову за вагомий внесок у розвиток технологічної мінералогії.



Учасники урочистої академії, присвяченої 100-річчю від народження академіка Євгена Лазаренка: академік А. Голубець, герої України поет Д. Павличко та письменник Р. Іваничук.

Програма наукових читань охоплювала 26 усних і 45 стендових доповідей. Відбулося чотири засідання, на яких заслухано 18 усних і продемонстровано 19 стендових доповідей. Усі доповіді опубліковані на сторінках “Мінералогічного збірника” № 62, вип. 1, 2 за 2012 р.

Вражаючою була екскурсія на молоді вулканіти Закарпаття, під час якої учасники ознайомилися у двох старих кар’єрах з різноманітними проявами андезибазальтів.

Завершилися читання товариською зустріччю зі спогадами про Євгена Лазаренка, на якій Ю. Галабурда виконав улюблену пісню Є. Лазаренка “Сміються, плачуть солов’ї”, лунали також українські народні пісні, які знав і любив слухати Є. Лазаренко.

В Актовій залі Львівського національного університету імені Івана Франка 24 грудня 2012 р. проведено урочисту Академію, присвячену 100-літньому ювілею академіка Євгена Лазаренка. Адже чверть століття його життєвого і творчого шляху пройшли в цьому навчальному закладі, з них половина часу припала на ректорську діяльність.



У першому і другому рядах – студенти геологічного факультету, удостоєні першої щорічної премії імені Євгена Лазаренка Львівської ОДА.

Урочисту Академію вітальним словом відкрив ректор університету проф. *І. Вакарчук*. Доповідь “Євген Лазаренко – вчений, педагог, ректор, патріот” виголосив проф. *О. Матковський*. З презентацією книги “Євген Лазаренко – видатна постать ХХ століття” виступив доц. *П. Білоніжка*. З привітаннями до учасників урочистої Академії звернувся заступник голови Львівської ОДА *І. Гірник*. Він поінформував, що ухвалено рішення про запровадження щорічної премії імені Євгена Лазаренка для студентів Львівського національного університету імені Івана Франка, і вручив перші такі премії п’ятьом студентам геологічного факультету. Далі відбулося погашення марки, присвяченої 100-річчю від дня народження академіка Є. Лазаренка, яке було доручено виконати заступнику голови Львівської ОДА *І. Гірнику*, ректору університету *І. Вакарчуку* та представнику Львівської “Укрпошти”.

Зі спогадами про Євгена Лазаренка виступили: герої України поет *Д. Павличко* та академік *І. Юхновський*, академік *М. Голубець*, віце-президент Українського мінералогічного товариства *Г. Кульчицька*, член-кореспондент НАН України *Ю. Сеньковський*, скрипаль колишнього університетського симфонічного оркестру, а нині викладач музичного училища імені Станіслава Людкевича *З. Булик*, проф. *Я. Довгий*. У всіх виступах наголошено, що Євген Лазаренко – знакова постать ХХ ст. Адже неперевершеним є його внесок у розвиток української науки, освіти і культури, в українське національне відродження. Багато його вчинків і рішучих дій на той час були не тільки сміливими й

патріотичними, а й героїчними. Євген Лазаренко був, передусім, патріотом свого народу. Його справедливо називали Великим ректором, українським ректором, меценатом української культури.

Завершилася урочиста Академія концертом. Адже саме Є. Лазаренко був ініціатором створення в університеті низки гуртків художньої самодіяльності, відвідував їхні концерти, підтримував діяльність та сприяв їхньому розвитку. Виступили: народна капела бандуристок “Зоряниця”, народний камерний оркестр і хор народного ансамблю пісні і танцю “Черемош”, який виконав колядки “Плес”, “Пречиста Діва” і “Свята ніч”. Завершив концерт ведучий, студент факультету журналістики Руслан Демян словами про те, що постать ректора Лазаренка, його кипуча енергія й щира душа і до сьогодні надихають послідовників. У стінах університету лунають пісні колективів, створених під час його ректорства, нагадують про самовідданість, подвижництво, творчу працю, що їх уособлював педагог, учений, ентузіаст Євген Лазаренко.



Огляд виставки мінералів під час урочистої академії, присвяченої 100-річчю від народження академіка Євгена Лазаренка. Ліворуч – ректор університету І. Вакарчук, праворуч – завідувач лабораторії геологічного факультету М. Горін.

З нагоди урочистостей, присвячених 100-літньому ювілею академіка Євгена Лазаренка, на ім'я ректора університету проф. І. Вакарчука надійшло привітання від ректора Люблінського університету імені Марії Склодовської-Кюрі (Польща). Нагадаємо, що співпрацю з цим університетом започаткував саме Є. Лазаренко, який став почесним доктором *Honoris causa* цього навчального закладу.

У музеї історії Львівського національного університету імені Івана Франка організовано виставку листів, телеграм, вітальних адрес, монографічних праць Є. Лазаренка та

публікацій про нього, інших матеріалів, а в коридорі біля музею – виставку коштовних мінералів та каменів.

Двадцять шостого грудня 2012 р. у залі засідань Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення (ІГМР) імені акад. М. П. Семененка АН України (м. Київ) проведено урочистості, присвячені 100-річчю від дня народження академіка Євгена Лазаренка. Їх організаторами були Інститут, у якому останні десять років працював Є. Лазаренко, та Українське мінералогічне товариство, створене ним.

У першій половині дня відвідали місця захоронення і поклали квіти до могили Є. Лазаренка та його дружини К. Сидоренко на Байковому кладовищі Києва. У другій половині дня відбулася урочиста Академія, у якій взяли участь рідні Лазаренка: три доньки – Оксана, Наталя і Євгенія (приїхала спеціально з США) та зять Володимир Шунько, а також представники Львівського, Одеського і Харківського відділень УМТ та інших організацій.



Учасники урочистої академії, присвяченої 100-річчю від народження академіка Євгена Лазаренка перед його пам'ятником на Байковому кладовищі Києва, 26 грудня 2012 р.

Урочисту Академію вступним словом відкрив президент УМТ проф. *В. Квасниця*. З доповідями виступили: директор ІГМР, член-кореспондент НАН України *О. Пономаренко* і завідувач відділу регіональної і генетичної мінералогії Інституту д-р геол. наук *Д. Возняк*, які схарактеризували київський період кипучої наукової і науково-організаційної роботи академіка Євгена Лазаренка, а також проф. *О. Матковський*, який презентував книгу “Євген Лазаренко – видатна постать ХХ століття (до 100-річчя від дня народження)”.



Директор Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення імені акад. М. П. Семененка НАН України член-кореспондент НАНУ О. Пономаренко виступає з доповіддю про діяльність Є. Лазаренка в Інституті.



У кабінеті відділу регіональної і генетичної мінералогії ІГМР НАН України, створеному Євгеном Лазаренком. Зліва направо: О. Гречановська, Д. Возняк, Євгенія, Наталія і Оксана Лазаренко.



Виступає герой України поет Д. Павличко
(урочиста Академія, присвячена 100-річчю від народження академіка Євгена Лазаренка).

Зі спогадами на урочистій Академії виступили: герой України поет *Д. Павличко* (він також узяв участь у покладанні квітів на могилу *Є. Лазаренка*), проф. *В. Павлишин*, доктори геолого-мінералогічних наук *В. Семененко* і *А. Вальтер*, ст. наук. співроб. *Ю. Галабурда*, проф. *П. Заріцький*, д-р геол. наук *І. Наушко*. Завершилися урочистості товариською зустріччю, на якій продовжувалися спогади з віршуваннями і співом, що їх так любив Євген Лазаренко.

Організовано ще такі ювілейні заходи: журналіст Г. Боберська зняла фільм про Є. Лазаренка за участю О. Матковського, П. Білоніжки і В. Фурмана, який демонстрували по Львівському телебаченню; З. Суходуб організував виступи по Львівському радіо заслужених професорів Львівського національного університету імені Івана Франка О. Сербенської та О. Матковського, викладача музичного училища ім. Станіслава Людкевича З. Булика, героя України поета Д. Павличка; опубліковано спеціальний випуск інформаційно-аналітичного часопису “Каменярь” Львівського національного університету імені Івана Франка зі спогадами заслужених професорів О. Матковського “Євген Лазаренко у моєму житті” і О. Шаблія “Це було зовсім недавно”, доц. П. Білоніжки “Меценат української культури”, професора Київського національного університету імені Тараса Шевченка В. Павлишина “Засновник української регіонально-мінералогічної школи”, ст. наук. співроб. ІГМР НАН України Ю. Галабурди “Слово

про вчителя”, а також статті в окремих випусках часопису “Каменярь” – професорів А. Скоця “Пам’яті Євгена Лазаренка”, О. Матковського “Академік Євген Лазаренко – вчений світової величини”. У розділі “Людина” газети “Дзеркало тижня” № 3 (100) від 26 січня–3 лютого 2013 р. (с. 10) опубліковано велику статтю кореспондента В. Худицького під назвою “Лазаренківська республіка”.

Столітньому ювілею Є. Лазаренка присвячені окремі номери “Мінералогічного журналу” (2012. Т. 34. № 4) зі статтями В. Павлишина “Внесок академіка Євгена Лазаренка в мінералогію України” та О. Матковського “Питання мінералогічної номенклатури, термінології і класифікації в працях Є. К. Лазаренка” і “Записок Українського мінералогічного товариства” (2012. № 9) зі вступним словом президента УМТ В. Квасниці (до 100-річчя від дня народження Євгена Лазаренка) та публікаціями Д. Возняка “Академік Євген Костянтинович Лазаренко і відділ регіональної та генетичної мінералогії”, В. Павлишина “Спогади про вчителя”, О. Матковського, П. Білоніжки “Внесок Є. К. Лазаренка у вивчення мінералогії і металогенії Карпатського регіону”. Крім того, є окремі публікації в інших геологічних виданнях: “Видатний організатор фундаментальних досліджень академік Євген Лазаренко і Національна Академія наук України” (Геологія і геохімія горючих копалин. 2012. № 3/4; автори М. Павлюк, І. Наумко); “Академік Євген Лазаренко (до 100-річчя від дня народження)” (Збірник наукових праць УкрДГРІ. 2012. № 2; автор О. Матковський); “Євген Лазаренко – український корифей мінералогії. До сторіччя від дня народження” (Геолог України. 2012. № 3; автор В. Павлишин); “Доленосна зустріч” (там же; автор В. Зайцева).

Спільно з Українським державним підприємством поштового зв’язку “Укрпошта” Українське мінералогічне товариство випустило в світ поштовий конверт із зображенням академіка Євгена Лазаренка. В ефірі радіо “Промінь” прозвучала розповідь про Євгена Лазаренка професора В. Павлишина. Разом із всеукраїнською громадською організацією “Спілка геологів України” УМТ видало спеціальний мінералогічний календар-плакат на 2013 рік.